

BOGACZ (264) *sb m*

o jasne, a pochylone.

sg N bogąc (58). ◇ G bogącza (31). ◇ D bogączeni (22). ◇ A bogącza (16). ◇ I bogąc(e)m (7). ◇ L bogączu (15). ◇ V bogączu (13). ◇ pl N bogące (39), bogączeni (1) *GrzegŚm*. ◇ G bogąc(o)w (19). ◇ D bogąc(o)m (12). ◇ A bogące (16). ◇ I bogącni (6) *MurzNT, LubPs, BibRadz, RejPos* (3), bogącni (1) *PowodPr*. ◇ L bogączeni (3) *HistRzym, KuczbKat, CzechEp*, bogączeni (1) *RejPos*. ◇ V bogące (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

Człowiek bogaty, zamożny, majątny; locupus Mącz; assiduus, copiosus, copis, dis, dives, factiosus, ops, opulentus, peculiosus, pollens, praemiosus Cn (264) : BierEz L2v, S3; TarDuch B7; BielŻyw 8, 57, 85; RejPs 68v, 90; RejRozpr D3 marg, I; SeklKat R2v; nyma [prawiedliwość]. Spiewa bogacz/ nedznik placze Ten chramie on przinim łkacze RejKup b8v, k2v, 18v [2 r.]; MurzHist Sv; MurzNT 28v, Luc 16/22 [2 r.]; GliczKsiąż G8v; LubPs M3, cc5v; GroicPorz z4v; Bowiem bogacz bez ławy iako bálwan głuchy/ Choć go vpłtrzyłz perlami RejWiz 19v, 61v, 82, 123v; Leop Eccli 13/28, 28/17; RejFig Ee3; RejZwierc 41 v, 142, 142v; BibRadz Prov 14/20, 6/12, Eccli 22/27, Luc 1/49; bogączeni dofytość nie dopuścza łpác. BielKron 80v, 107, 272v, 467; KochSat A3v; Copiis locuples, Bogáty/ Bogacz. Mącz 64c; SarnUzn C4; SienLek 18; RejAp F2v; HistRzym 29 [2 r.], 92 [2 r.]; RejPos 57v marg, 81, 82v [3 r.], 138v [2 r.], 161 [3 r.] (31); BiałKat 155v, 158v; GrzegŚm 58, 59, 61; HistLan E3v; KuczbKat 110 [3 r.], 330; Coż bogacz naprzod ma iż myłzy worki Gryzą mu/ á on przedłię łufzy wtorki. RejZwierc 226v; Izałz bogacz może s łześci mis zyeść więcey. Niż z iedney vbołzłzy RejZwierc 226v, 169, 189, 226v [10 r.], 227 [2 r.]; WujJud 205, L12; WujJudConf 205; MycPrz I B2v; CzechRozm 187v; ModrzBaz 48v, 61v, 79, 82; SkarŻyw 545; StryjKron 350; CzechEp 50 [2 r.], 63, 120; NiemObr 114; WerGość 261; PudłFr 37; ArtKanc O4v, S3v; Bogacz w dołtátku nędze nie łkołztuie. ZawJeft 27, 26; Phil F; LatHar 328; WujNT 37 przedm, 164 [3 r.], Mar 12/41, Luc 1/53, 6/24 (20); SiebRozmyśl F4; PowodPr 84; SkarKaz 635b; wielki Boze [...] Ze vbogim łolgowác zwykleś, á bogące łłumić, zniżác, terazem łam dołwiadczył tego. CiekPotr 62; KlonWor 42.

W połączeniach szeregowych (18): oni bogące/ oni Licemiernicy/ oni Fárizeułowieni/ y łami to wzgárdzili/ y inych wiele odwodzili od thego łwiętego powołania iego/ [...] wymawiáiac łie woły/ włiami/ żonámi. RejPos 159; oni mędrkowie łwiátá tego á oni bogące/ łzemráli á wołáli zá nim/ iż then grzełznymi á wzgárdzonemi łudźmi oładza łtoły łwoie. RejPos 160; on [Pan] włzytko ołdił od mędrkow łwiátá tego á od bogączeni/ á rozłzáfował to miedzy máluczkie. RejPos 305v, 152, 160, 160v, 199, 284 (14); A łudźie niewierni/ zbytheczni/ bogączeni rołkołzni/ niemiłósierni/ pyłzni włtáná na wieczne potępienie. GrzegŚm 58; bogączeni á łákomcom á rołkołznikom łtráfzna ielł łmierć. RejZwierc 169, 143v; SkarKaz 82a.

Przysłowia: Iednoć bogące w dołtátkoch więcey prágná zówždy LubPs 12.

łaczniey wielbładowy. Przez ygielne vcho wynić Nis bogaczowy wniebo wnić. RejKup g6v; RejAp 88v; WujNT Mar 10/25, Luc 18/25. [ogółem 4 r.]

gdy bogacz w niewoli nápoły/ W ten čás vbołzłzy rołpułzcza łokoły. RejZwierc 226v.

Dziękuy bogączeni odzieniu/ Iześ prze nie w łákim czćieniu BierEz P.

W oczy więc bogacz ma przyaciół dożyć/ Poki go będą by im co dał prosić. *RejZwierc* 226v.

Bogacz by płonką co ftoi przy drodze/ Wszyfcy ją łkubą y kozą ją głodze. *RejZwierc* 227.

Bogaczá więc łszczawká minie Kiedy go tekno od łkrzynie *RejRozpr* E3v.

Iż po łmierci bogaczá wšytko zořtawa/ tylkoż iego (iáko mowią) zyłku/ co zánioł w pyłku. *LubPs* N2v *marg.*

A łnadz łnádniey bogacz zginie Bo go więc tekno od łkrzynie *RejRozpr* F4.

Tákież y bogaczowi czálem złoto wádzi *RejWiz* 48 [*idem*] 48, Cc4.

Bogacz wřzetczny podobien ku świni/ Co z niey tárgáią ná łzczotki łzczécinu. *RejZwierc* 227.

Bogaczá żáłuią/ gdy pożytek/ czuią. *BierEz* P2v.

Wyrażenia: »nědzny, ubogi bogacz« (9): O vbogi bogaczú iákiż to był pogrzeb twoy/ iákież tho twoie wieczne miełzkánie będzie? *RejPos* 138v; iáko o onym nědznym bogaczú łyłzyłz/ iż w piekle byłá pogrzebioná dułzá iego. *RejPos* 218, 162v, 165, 175v, 18rv, 201 (9).

»bogacz pyszny, nadęty; hardy bogacz« (4 : 1): *LubPs* cc4; *RejWiz* 6; *RejPos* 243; thám możełz być/ gdzie on Bogacz pyłzny będąe weřzodku vtrapienia widział onego vbogiego wrzedliwego zdáleká/ odpoczywáiącego. *GrzegŚm* 14; *RejZwierc* 53v.

Szeregi: »Łazarz a (i) bogacz; bogacz a (i) Łazarz« (8 : 5): *MurzHist* S4; *RejPos* A5, 138v, 264; *GrzegŚm* 58, 59 [2 r.], 60; *CzechRozm* 187v; w oney też hiřtoriey o Łázárzu y bogaczú/ iáwnie znáć dawał [*Chrystus Pan*] iż to byłá náy pewnością drogá y łpołob/ popráwy żywotá człowieczego *NiemObr* 72; *WujNT* 37 *przedm*, 260; *PowodPr* 70.

»tak bogacz jak i ubogi, bogacz z ubogim; ubogi i bogacz« (3 : 1): Iáko ieřt rowne dokończenie wšytkich [...] vbogich y bogaczow/ á iż łie łmierci nikt nye odkupi. *LubPs* N2 *marg*; *BibRadz* *Iob* 34/19; *RejPos* 288v; *Rej* B3v.

W przem (8) : páłtwiłká bogaczow łą vbodzy. *Leop Eccli* 13/23; Iáko łthoią oni mizerni Łázářzowie v drzwi bogaczow onych/ ktorzy wyłłáli mleko ich/ á odárli wełnę ich *RejZwierc* 189, 227 [2 r.]; práwo náłze [...] ieřt páięczynie przyrownáne/ w ktorey gdy łiełá much/ to ieřt vbogich náwięźnie/ ieden bąk ábo bogacz przez wšyřtko y z muchámi łie przebiję. *PowodPr* 64; tego łie w Polřce połpolicie nápatrzy/ gdy cáła wieř Łázářzow leży przed dworámi budownych Bogaczow/ niemogąc łie náłyćić odrobinámi co zbywa od zbytkow Páńłkich *PowodPr* 70.

Szeregi: »bogacz a krol«: každy ma onego bogaczá/ á onego Krolá niebá y zyemie/ ktory łie łtára o opátrzenie iego. *RejPos* 162v.

»bogacz a Łazarz«: Bogáčzow á łázářzow pełna Polřka *PowodPr* 70 *marg.*

a. *Człowiek możny, mający władzę, należący do wyższych, rządzących sfer społeczeństwa; możnowładca, magnat, Pan (w tekstach nawiązujących do Biblii) (34)* : to słowo bogacze może być rozumiane o onych przełożonych Żydowskiich ktorzy Kryřtułá o łmierć przypráwili. *BibRadz* I 376 *marg*, *Is* 53/9; Przeto o bogaczach ták nápiřano ieřt: Gdzie łą mocarze te^{go} łwiátá ktorzy ze pýy á ptaki grawáli *HistRzym* 98; *RejPos* 184v *marg*, 316v; *PowodPr* 67, 69.

Wyrażenia: »hardy bogacz«: Páthřzayže záłię ná ony [...] hárdę bogacze łwiátá thego/ ktorzy nie chodzili wedle woley á wedle przeřzrenia Páńłkiego *RejPos* 264v.

»bogacze świata (tego)« (8): Rzekł Pan k bogaczom światá s światá wyłokości/ Ia nád wámi okażę znák dziwney możności *LubPs* P5v, C2v; *RejAp* 176v; *RejPos* 162v, 194, 261, 264v; Bogaczom tego światá rofkázuy áby o łobie wyłoce nie rozumieli *WujNT* 1.*Tim* 6/17.

»ubogi, nędzny, mizerny bogacz« (5): Obeyrzył sie tedy nędzny bogaczu/ á obáč iáka wielkość Łázárzow leży przede drzwiami twoiemi *RejPos* 162v, 163, 164v [2 r.], 194.

»bogacz ziemski; ziemski bogacz« (1 : 1): *RejPos* 82v; Bogacze ziemłcy zá łtół iego siędą/ Y dobrowolnie hołdowác mu będą. *KochPs* 32.

Szeregi: «krol ani (to jest) bogacz (świata tego)» (2): tu widzimy v tych much á v tych krolow ziemłkich/ to ielt v bogaczow światá tego/ iákie oni łobie rofkószy á krotchwile łtroią w páłacoch álbo w ofiádłóciach łwoich. *RejAp* 176v; *RejPos* 82v.

»(nie) bogacz i (a, ani, nie) mocz; (nie) mocz a bogacz (świata tego)« (7 : 2): ty drzwi Pan otworzone czynić raczy/ nie bogaczomci/ nie moczomci zuchwałym światá tego *RejAp* 39, 62v, 150v; *HistRzym* 64v, 97v, 98; żadny bogacz/ áni żadny mocz tobie ták wiele dobrodzieyftwá wczynić nie może/ iáko then Pan/ gdy będzieł w opiece światey iego. *RejPos* 39, 184v, 276.

»(krolowie, księżeta) bogacze i narodowie a przełozeni światá tego« (2): krolowie/ kłiążetá/ bogacze/ y inłzy narodowie á przełozeni światá tego/ biegáli/ vciekáli [...] łzukáiąc iákiego ráthunku á wlpomożenia łwego w onym łrogim zátrzęłeniu światá *RejAp* 64; *RejPos* 305.

»bogacz a obfitarz (świata tego)«: Coż też ty zálię czynić chceł nędzny bogaczu á obfitarzu światá tego/ gdyż łłyłzył iz iuz Pan wziął ná opiekę łwą tego nędznę⁸⁰ Łázárzá/ przede drzwiami twemi leżącego *RejPos* 162v.

»bogacze a opatrzyciele miast i Rzeczypospolitych«: Dał tu łznupkę onym bogaczom á onym opatrzycielom miał y inych Rzeczyłpolitych/ iz zápomnieli onego miłofierdzia łwego y onego rofkázania Páńłkiego *RejPos* 68.

Synonimy: 1. a. mocz, obfitarz.

Cf **BOGATY**